

УДК 821.0:504.7 (477)

**ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА У СВІТОВІЙ
ЛІТЕРАТУРІ**

Козій О. Б.

Херсонський державний аграрно-економічний університет
E-mail: olykaaaaa@gmail.com

Чорнобильська катастрофа 1986 року стала однією з наймасштабніших техногенних трагедій ХХ століття, що глибоко вплинула не лише на екологію, політику й суспільство, а й на світову культуру. Література як форма осмислення історичного досвіду оперативно відреагувала на цю подію, породивши цілий пласт творів, які досліджують травму, пам'ять, відповідальність і межі людського існування в умовах техногенної катастрофи. Чорнобиль у літературі став не лише історичним фактом, а й символом глобальної кризи цивілізації, що знайшло відображення як у документальній, так і в художній прозі різних країн.

Перші літературні реакції на катастрофу виникли ще наприкінці 1980-х років і були тісно пов'язані з документальною прозою та публіцистикою. У цей період автори прагнули зафіксувати події, донести правду про масштаби трагедії, які замовчувалися радянською владою. Саме тому провідну роль відіграла література нон-фікшн, яка, за визначенням дослідників, має на меті «правдиво, чітко та логічно познайомити читача із фактами» катастрофи. Одним із найвідоміших творів цього типу стала книга Світлани Алексієвич «Чорнобильська молитва» (1997), яка представляє собою поліфонію голосів очевидців – ліквідаторів, переселенців, лікарів. Авторка створює унікальний жанр «роману свідчень», де індивідуальні історії формують колективну пам'ять про катастрофу.

У світовій літературі Чорнобиль поступово виходить за межі локального українсько-білоруського контексту і набуває універсального значення. Західні автори звертаються до теми як до прикладу глобальної загрози, пов'язаної з розвитком технологій. Наприклад, книга Адама Гітінботама «Midnight in Chernobyl» (2019) поєднує журналістське розслідування з елементами художньої оповіді, створюючи детальну

реконструкцію подій і підкреслюючи людський фактор катастрофи. У таких творах Чорнобиль постає як результат системних помилок, бюрократії та замовчування, що робить його застереженням для всього людства.

Художня література також активно осмислює чорнобильську тему. У романах і повістях катастрофа часто стає фоном для дослідження екзистенційних питань: страху, самотності, втрати дому. Наприклад, у романі Марка Геддона «The Curious Incident of the Dog in the Night-Time» Чорнобиль згадується як символ невидимої небезпеки, що впливає на свідомість сучасної людини. У пострадянській літературі ця тема ще глибша: вона пов'язана з досвідом втрати батьківщини, зруйнованих спільнот і травматичної пам'яті.

Особливе місце займає українська література, яка формує власний «чорнобильський текст». Тут катастрофа осмислюється не лише як глобальна трагедія, а й як національна травма. У творах Юрія Андруховича, Оксани Забужко та інших письменників Чорнобиль постає як символ постколоніального досвіду, пов'язаного з радянською системою. Література відображає процес переосмислення історії та пошуку ідентичності після катастрофи.

Важливим напрямом є також дитяча та підліткова література, яка прагне адаптувати складну тему для молодшої аудиторії. Сучасні автори створюють твори, що пояснюють причини і наслідки катастрофи доступною мовою, водночас формуючи екологічну свідомість. Дослідники зазначають, що така література спрямована не лише на інформування, а й на «попередження виникнення катастроф такого плану».

Окремий пласт становить екологічна література, у якій Чорнобиль розглядається як приклад антропогенного впливу на природу. У цих текстах акцент робиться на взаємодії людини і довкілля, а також на довготривалих наслідках радіаційного забруднення. Дослідження показують, що чорнобильська тема стала одним із ключових напрямів екологічного дискурсу в літературі, формуючи новий тип мислення, орієнтований на відповідальність за майбутнє планети.

Не менш важливим є жанр поезії, де Чорнобиль постає як метафора апокаліпсису. Поети використовують символіку

радіації, пустки, покинутих міст для створення образу світу після катастрофи. Такі твори часто мають філософський характер і ставлять питання про межі людського знання та моральної відповідальності.

У світовому контексті чорнобильська тема інтегрується в ширший дискурс катастроф і травм. Вона співвідноситься з такими подіями, як Хіросіма, Фукусіма, що дозволяє говорити про формування глобальної «літератури катастроф». У цьому сенсі Чорнобиль стає універсальним символом небезпеки техногенної цивілізації та необхідності переосмислення її цінностей.

Таким чином, чорнобильська катастрофа у світовій літературі постає як багатовимірне явище, що охоплює різні жанри, стилі та національні традиції. Вона трансформується від документального свідчення до символу глобальної кризи, від локальної трагедії до універсального образу. Література не лише зберігає пам'ять про подію, а й формує нове розуміння взаємин людини, природи і технологій.

Список літератури:

1. Алексієвич С. Чорнобильська молитва. Хроніка майбутнього : [роман]; пер. і післямова Оксани Забужко. Київ: Комора, 2016. 285 с.

2. Higginbotham A. Midnight in Chernobyl: The untold story of the world's greatest nuclear disaster. 2019. 538 p.

3. Гостра К., Дудніков М. Особливості зображення Чорнобильської катастрофи у літературі нон-фікшн (на матеріалі книги К. Міхаліциної та С. Дворницького «Реактори не вибухають. Коротка історія Чорнобильської катастрофи»). Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2024. (210). С. 90–94. URL.: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-13>